

УДК 378.035.09

Національно-патріотичне виховання у технічних ВНЗ як складова сучасного освітнього процесу

Світлана Романова,

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Національно-патріотичне виховання молоді є невід'ємною частиною освітнього процесу у ВНЗ, який має за мету формування сучасної, освіченої, всебічно розвиненої людини. Досягнення гідного культурного рівня майбутнього фахівця будь-якого профілю є частиною гуманітарної складової вищої освіти. У статті 47 Закону України «Про вищу освіту» відзначається, що «освітній процес — це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що проводиться у вищому навчальному закладі ... та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості» [2].

Дисципліни соціально-гуманітарного циклу, які викладаються у вищих технічних навчальних закладах, виконують не тільки навчальну функцію, а мають і виховну складову, зокрема сприяють реалізації «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» [4]. Знайомство з історією різних народів світу і, насамперед, українського, з культурними цінностями допомагає формуванню у студентської молоді широкого світогляду. Національно-патріотичне виховання у ВНЗ ґрунтується не тільки на основі знань історичного шляху країни, традицій українського народу, а і на засадах загальноєвропейських цінностей, на які орієнтується сучасна Україна. Форму-

вання почуття патріотизму, небайдужості до долі країни, готовності розбудовувати незалежну, демократичну та правову державу — це важливі складові національно-патріотичного напрямку виховання сучасної молоді.

Проблематика національно-патріотичного виховання стала об'єктом наукових досліджень у вітчизняній науці як у радянський період, так і за умов розбудови незалежної країни. Це монографії, дисертаційні дослідження, наукові статті, навчально-методичні посібники та матеріали науково-практичних конференцій. Найсучасніші наукові розробки з даної проблематики присвячені наступній тематиці: патріотичне виховання студентів вищих навчальних закладів, національно-патріотичне виховання на героїчних традиціях українського народу та ін. Окремо необхідно відмітити спеціалізовану монографію Абрамчук О.В. та Фіцула М.М. «Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів» [1]. Автори монографії теоретично обґрунтовують методiku реалізації концепції сучасного патріотичного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі вивчення предметів соціально-гуманітарного циклу, а також на практичних прикладах доводять, що поєднання різних форм та методів навчально-виховної роботи під час занять та у позааудиторні часи створює найкращі умови для досягнення результатів у

виховній діяльності. Проте, аналізуючи кількість та динаміку наукових публікацій з даної проблематики в Україні за період незалежності, необхідно зазначити, що тема є гостро актуальною, з одного боку, та відносно малодослідженою, з іншого: кількість монографій та дисертаційних досліджень недостатня. Існує нерівномірність виданих наукових праць по роках, що можливо пов'язано із зацікавленістю «дослідників проблематикою формування громадянського суспільства та національно-культурного будівництва в Україні, внаслідок об'єктивних причин і суспільних подій» [6]. Тобто суспільно-політичні зміни у державі в останні роки обумовлюють активізацію дослідження питань з національно-патріотичного виховання. У сучасних умовах дана проблематика є важливою, оскільки, незважаючи на наявність Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, можна констатувати, що результати її впровадження у життя недостатні. Тому теоретико-методологічні підходи до патріотичного виховання та технології їх реалізації у сучасній соціальній ситуації потребують глибокого переосмислення.

Метою даної статті є висвітлення деяких аспектів реалізації одного з найважливіших напрямків виховної роботи — національно-патріотичного — в освітньому процесі у вищих технічних навчальних закладах. Патріотичне виховання студентів — це організований, планомірний та цілеспрямований процес засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, спрямований на формування у неї національно-громадянської самосвідомості, патріотичних переконань та поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни [1, с.34]. Вивчення складного історичного шляху, який пройшла Україна, багатства культури, традицій та іншої спадщини українців та етнічних груп України сприяє формуванню особистості, патріота своєї країни, який не байдужий до долі Батьківщини.

Виховну роботу із студентами з національно-патріотичного напрямку можна розділити на дві великі частини: робота в межах ВНЗ (під час навчального процесу та поза розкладом занять) та позааудиторні виховні заходи. Також виховна робота може бути груповою або індивідуальною, зокрема корекційною.

Викладання предметів соціально-гуманітарного циклу, а саме історії та культури України, української ділової мови (українська мова за професійним спілкуванням), політології, соціології не обмежується передачею знань, а відіграє значну виховну роль у плані національно-патріотичного виховання [3, 7].

Лекції та семінари з «Історії України» не лише дають інформацію про історичні події, які відбувалися на теренах сучасної України протягом століть, та пробуджують у молоді інтерес до української минувшини, але й спонукають студентів до порівняння різних поглядів на неоднозначні історичні факти та суперечливі питання української історії, що сприяє формуванню власної позиції. У національно-патріотичному вихованні студентів особливої уваги заслуговують найяскравіші сторінки української історії, наприклад, історія Запорізької Січі. Козаки були авангардом у боротьбі за українську незалежність, православну віру. Козацька самобутність, традиції та героїчні події — це цікаві сторінки минулого та приклад для сучасної молоді. «Особисті приклади участі сучасників у козацьких товариствах (діяльність козацьких кошів на території України, зібрання, відродження пам'яток козацьких часів тощо) мають підвищений емоційний вплив на патріотичні почуття молоді, засвідчуючи, що історія українського козацтва продовжується, збагачується новим змістом і відображає націотворчі й державотворчі потреби народу» [1, с.87]. Звернення до яскравих особистостей історії України, вивчення їх діяльності, внеску у державотворення та культурні процеси на різних етапах історії сприяють формуванню патріотизму, виховують шану до України.

Важко переоцінити роль дисципліни «Історія української культури» у патріотичному вихованні студентів. Культура — один із показників розвитку нації, відродження якої починається з відродження культурної спадщини. В рамках курсу «історія української культури» виховною метою є формування системи знань про історико-культурний розвиток української нації, духовні та естетичні цінності для збереження надбань української культури, національної пам'яті, бережливого ставлення до них. Програма навчальної дисципліни дозволяє викладачеві обирати різні форми проведення занять: лекції, колоквіуми, засідання наукових гуртків, науково-практичні студентські конференції. Кожний студент обирає тему реферата чи наукового дослідження згідно своїм інтересам. Позитивний емоційний фон на заняттях, комфортне самопочуття студентів, взаємодія між собою та взаєморозуміння із викладачем при опрацюванні теми сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Виховання студентів здійснюється у національному культурному просторі, але важливо враховувати також етнокультурні особливості регіону, групи. В структурі патріотичного виховання особливе місце займає знайомство з релігійними традиціями України, що сприяє розвитку толерантності у відносинах між представниками різних релігій.

Вагомим для виховання активних громадян-патріотів є курс політології, в межах якого розглядаються закономірності та особливості українського державотворення, обговорюються сучасні проблеми та шляхи їх розв'язання. Обговорення, дискусії, круглі столи, конференції сприяють формуванню обґрунтованих власних позицій, патріотичних поглядів та переконань студентів.

Дисципліна «Соціологія» також сприяє національно-патріотичному вихованню. Звернення до проблематики сучасного стану та перспектив модернізації українського суспільства стимулює мо-

лодь до активної участі у суспільному житті, до патріотичної позиції.

Задачею курсу «Ділова українська мова» («Українська мова за професійним спілкуванням») є допомога студентам технічних спеціальностей в удосконаленні знання української мови, оволодінні її стильовими нормами, офіційно-діловим стилем спілкування та в умінні користуватися багатомовною палітрою.

Отже, дисципліни суспільно-гуманітарного циклу повинні піднімати рівень практичного володіння українською мовою, удосконалювати культуру мовлення, сприяти розширенню лексичного запасу, розвитку усних та писемних мовних навичок студентів (правильно наголошувати, вживати терміни, вибирати мовні засоби), вільно спілкуватися як на фаховому рівні, так і у повсякденному житті. Виховання у студентів поваги до мови та історії країни, в якій вони живуть і навчаються, прищеплення пошани й бережного ставлення до народних традицій та культури українського народу, прагнення бути активними громадянами України є важливими складовими національно-патріотичного виховання.

Виховна діяльність в освітньому процесі у ВНЗ реалізується за допомогою різних форм та методів роботи. Відзначимо, що цей процес побудований на взаємодії двох суб'єктів: викладач — активний суб'єкт, що ініціює процес навчання, виховує, передає знання, формує вміння, контролює та оцінює їх, використовуючи для цього різні методи навчання. Існує велика кількість видів та класифікацій методів навчання в залежності від обраного критерію. Сутність цих методів полягає у тому, як викладач організує взаємодію із студентами. Якщо визначальним критерієм є характер навчально-пізнавальної діяльності, а саме спосіб засвоєння студентами нового матеріалу, то можна виділити такі методи навчання: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, метод проблемного викладу, дослідницький, частково-пошуковий. Якщо методика викладання збігається з переважаючим

способом сприйняття нового матеріалу студентом, то спостерігається найкращий результат. Тому необхідно використовувати різноманітні методики для досягнення максимального результату. Оскільки у певного числа студентів переважає візуальне та кінестетичне сприйняття навколишнього світу, у вивченні вищезазначених предметів доцільно враховувати цей аспект. Наприклад, при використанні пояснювально-ілюстративного методу студенти отримують від викладача вже підготовлену інформацію в усній формі (лекції, пояснення), у вигляді друкованих текстів (підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації) та за допомогою різноманітних наочних засобів навчання: презентацій, показів кінофільмів, натуральних об'єктів, які демонструються під час занять в аудиторії або під час екскурсій. Сучасні дослідження вчених стверджують, що найкраще засвоєння студентами нових знань проходить за допомогою інтерактивних методів навчання — при організації дискусій, при використанні ілюстративного матеріалу, який можна розглянути та при можливості мати тактильний контакт, а також при практиці через дію та інші методи. До таких методів можна віднести кейс-метод, майстер-класи, різноманітні круглі столи, конференції із презентаціями. Прикладом цікавого майстер-класу, який проводився для студентів першого курсу ХНУБА, є практикум з виготовлення традиційного українського оберега — ляльки-мотанки. Кожен з присутніх мав можливість під керівництвом педагога навчитися самостійно виготовляти цей символічний предмет. Також можна навести приклад круглого столу «Сучасне життя та українські народні традиції», присвяченого українським народним традиціям, їх історії та сучасному стану. Старовинне житло та обряди, які супроводжували будівництво, український народний одяг та його традиції у сучасній моді, традиційна українська кулінарія — такою була тематика студентських доповідей та презентацій. Студентами була підготов-

лена дегустація традиційних українських страв.

Таким чином, поєднання традиційних та новітніх форм та методів проведення аудиторних занять та заходів поза розкладом у рамках навчального закладу сприяє досягненню результативності діяльності з національно-патріотичного виховання молоді.

Інтерактивні методи у національно-патріотичному вихованні студентів використовуються також в позааудиторній діяльності, яка передбачає екскурсії до музеїв, відвідування експозицій, виставок, галерей, театрів, подорожі цікавими місцями та інші заходи.

Вивчення історичної та культурної спадщини — одне з найважливіших завдань у процесі формування національної самосвідомості та пам'яті. Тому необхідно відзначити важливу роль музеїв, які вивчають, дбайливо зберігають значні матеріальні цінності та сприяють культурному розвитку нації. Саме звернення до минулого сприяє формуванню національної ідентичності. Величезний потенціал українських історичних, художніх, краєзнавчих, військових та інших музеїв необхідно використовувати у навчально-педагогічній та виховній діяльності.

Сучасний музейний світ — це синтез класичних і новітніх форм музеїв, де використовуються віртуальний простір, інформаційні технології, новітні підходи до показу експонатів та принцип інтерактивності. «Інтерактивність (англ. interaction — взаємодія) в умовах музею — метод, що дає можливість відвідувачу та музейному педагогу включитися в продуктивний діалог з музейним середовищем, в якому, крім експозиції, можуть бути створені спеціальні зони, насичені різного роду музейними предметами або їх моделями, що дозволяють активізувати візуальний, тактильний і вербальний канали сприйняття» [5]. У вивченні історії України, української культури доцільно використовувати інтерактивні можливості музеїв — коли

детальний огляд експонатів колекції не тільки супроводжується поясненнями музейного працівника, а відбувається діалог із студентами-відвідувачами, коли студенти активно залучаються до події. Музейна екскурсія з оглядом експозиції є основною формою науково-просвітницької роботи музею. При проведенні інтерактивної екскурсії можна відзначити найбільшу зацікавленість студентів та бажаний ефект від заходу. Безпосередній контакт з артефактами минулого свого народу, його культурою на предметному рівні значно посилює ефект від знайомства з нею, підключаючи візуальне і чуттєве сприйняття. Сучасні музеї, галереї, культурні центри також з успіхом проводять майстер-класи, організують свята. Такі заходи сприяють національно-патріотичному вихованню молоді.

Незважаючи на те, що екскурсія — традиційний вид діяльності музею, вона має багато різних форм: екскурсії з елементами бесіди, театралізовані екскурсії, самостійний огляд експозиції без екскурсовода з виконанням завдання, огляд одного експоната, практичні заняття (майстер-класи), а також свята, організовані музейними працівниками. Навіть при проведенні традиційної екскурсії необхідно дотримуватись наступних умов організації заходу: ретельний вибір музею, експозиції, теми екскурсії, попередній анонс, присутність викладача на екскурсії. Викладачеві необхідно заздалегідь розповісти студентам, на які експонати бажано звернути увагу, підготувати завдання для подальшого обговорення побаченого у музеї. Наприклад, у вивченні теми «Українські землі під владою Російської імперії та Австро-Угорщини в XIX ст.» доцільно використовувати потенціал Харківського історичного музею та Харківського художнього музею. Експозиція історичного музею «Харків у XIX столітті» та колекція картин українських художників XIX ст. яскраво ілюструють цей період української історії, наближаючи сучасну молодь до розуміння досягнень та проблем тогочасного суспільства.

Таким чином, прилучення студентів до багатого музейного світу, відвідування ними різноманітних виставок, галерей, театральних вистав, цікавих природних та історико-культурних місць України сприяє пізнанню культурного багатства країни і має емоційний вплив, підживлюючи сферу ментальності, в якій кристалізується етнічність. Поєднання різних форм та методів освітньо-виховної роботи вищих навчальних закладів під час занять та у позааудиторні часи створює найкращі умови для досягнення результатів у виховній діяльності. Необхідно також підкреслити важливу роль соціально-гуманітарних наук не тільки у справі підготовки майбутнього фахівця, а також у процесі формування особистості студента відповідно до реальних вимог сучасного суспільства, у вихованні національно орієнтованих громадян країни.

Література

1. Абрамчук О.В., Фіцула М.М. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів : монографія [Електронний ресурс] / О.В. Абрамчук, М.М. Фіцула — Вінниця : УНІВЕРСУМ — Вінниця, 2008. — 147с. — Режим доступу: http://publish.vntu.edu.ua/txt/Abramchuk_PatriotVyhovStudVTNZ242.pdf.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/65715.html>.
3. Дацюк Р., Грудакова В. Сучасні методи викладання соціально-гуманітарних дисциплін для студентів вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації [Електронний ресурс] / Р.Дацюк, В.Грудакова. — Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2595>.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon>.

gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/naczionalno-patriotichne-vixovannya/.

5. *Макеева И.А.* Использование интерактивных методов музейной деятельности в гражданском воспитании детей-сирот (из опыта работы) [Электронный ресурс] / И.А. Макеева. — Режим доступа: <http://www.km.ru/referats/335267-ispolzovanie-interaktivnykh-metodov-muzeinoi-deyatelnosti-v-grazhdanskom-vospitanii-detei-sir>.

6. *Рабаданова Л.* Бібліометричний аналіз наукових публікацій у галузі національно-патріотичного виховання в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» (1998 — 2015) [Електронний ресурс] / Л. Рабаданова. — Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2016_2_4.

7. *Шляхтун П.П.* Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін : навч. посібник / П.П. Шляхтун. — К. : ВЦ «Академія», 2011. — 224 с.

09.05.2017